

УДК 340.5:342.1:392:81-13

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156295>

Н.А. ЖУК,

старший науковий співробітник сектору порівняльного правознавства
Навчально-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук, доцент,
м. Харків, Україна; e-mail: nazhuk2016@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3172-8470>

ФАКТОР МОВИ І МОВНИХ ВІДНОСИН В КОНЦЕПТОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ

N.A. ZHUK,

Senior Scientific Specialist, Sector of the Legal Science, Scientific Research Institute
of State Building and Local Government, National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Ph.D., Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: nazhuk2016@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3172-8470>

THE FACTOR OF LANGUAGE AND LANGUAGE RELATIONS IN THE CONCEPTOLOGY OF THE MODERN STATE: METHODOLOGICAL AND HISTORICAL-LEGAL ISSUES

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Мова, як складний і багатоаспектний феномен, та обумовлені нею відносини пов'язані з великою кількістю діалектично взаємозалежних явищ правової дійсності, які мають суттєве значення для концептології сучасної держави. В числі таких – процес націо- та державотворення, концептуальна і правова картини дійсності, концепт і концепції держави, її назва, символи, атрибути та форма, правова свідомість, в якій відображаються образи усіх зазначених правових явищ, тощо. Отже, потреба у дослідженні різних аспектів їх прояву та відображення, з огляду на швидкозмінність як цієї дійсності, так і її сприйняття, а так само – опрацювання проблеми щодо розширення його методології, може вважатися постійним науковим викликом. **Метою** роботи є виявлення закономірностей прояву концептуально- і концептнозначущих аспектів мови і мовних відносин, як факторів впливу на концептологію сучасної держави, та виявлення чинників, які обумовлюють зміст і характер такого впливу. **Методи.** Використано діалектичний метод – при дослідженні закономірностей взаємовпливу впливу мови і мовних відносин та явищ правової дійсності; метод історичного аналізу – в ході опанування ходу розвитку наукового дослідження мови та її впливу на правові явища; герменевтичний метод, на основі якого було здійснено тлумачення складових юридичного понятійно-категоріального апарату; концептний підхід – при аналізі специфіки формування концептуальної та правової картин світу та їх втіленні у концепті держави; порівняльно-правовий та етнополітичний методи – при виявленні специфіки відображення мовного фактору у різних правових системах; системно-структурний підхід – для всебічного аналізу проблематики та комплексного її розв'язання; спеціально-юридичний метод, на основі якого було здійснено опрацювання відповідних джерел права; міждисциплінарний підхід та елементи методології психолінгвістики та соціолінгвістики – при дослідженні впливу мови на явища психоментального та етнічного характеру; метод "симулякрів" – при аналізі реального стану правової дійсності тощо. **Результати.** Встановлено, що притаманні мові та мовним відносинам властивості обумовлюють їх роль як факторів впливу на концептологію держави. Аргументується необхідність розширення методології тематичних досліджень за рахунок елементів порівняльно-правової та міждисциплінарної методології, у тому числі, концепцій "лінгвістичної відносності", "лінгвістичного детермінізму", "картини світу", "доповнюваності", "публік опініон", "симулякрів і симуляцій" тощо. Висувається ідея, що значущим кроком у цьому процесі може стати оновлення національної та універсальної юридичної мови та формування терміно-систем, здатних описати правові реалії та сформувати образ правової дійсності якісно нового типу. Пропонується розширення змісту мовних стратегій на основі досягнень юридичної компаративістики шляхом включення роботи щодо формування всесвітнього каталогу понятійного/концептного відображення різними мовами усіх сучасних і історичних явищ державно-правової дійсності в різних правових системах світу із наведенням можливих підходів щодо варіантного їх тлумачення на основі аутентичної їм мовної системи. **Висновки.** Під впливом мови і мовних відносин знаходяться

усі важливі для концептології держави явища правової дійсності. Вплив фактору мови на процес націотворення пояснюється її здатністю бути елементом самоідентифікації нації. Процес державотворення завжди супроводжується здійсненням мовних реформ різного ступеня радикальності, змісту та спрямованості їх заходів. Концепт держави є втіленням національної символічної картини та основою "іміджу держави", які є складовою уявлення про правову картину світу. Мова є значимим атрибутом держави, однак не може розглядатися як одна з її формальних ознак. Серед державних символів в мовному контексті особливе значення має державний гімн, вибір поетичної основи якого є справою національного і міжнародного значення. В умовах перетворення на симулякри більшості явищ правової дійсності продовжується практика використання однієї юридичної терміно-системи для позначення як їх оригіналів, так і їх симулякрів, що негативно впливає на справжній образ концептуальної і правової картини світу.

Ключові слова: мова; мовні відносини; методологія; концептологія держави; націотворення; "язИки" (народ, етнос); "дух народу"; концептуальна і правова картини світу; державотворення; національна держава; мовні реформи; концепт держави; імідж держави; державні символи; державна мовна політика; юридична мова; юридична терміно-система; правові цінності

Problem statement. Language, as a complex and multifaceted phenomenon, and the relations determined by it are connected with a large number of dialectically interdependent phenomena of legal reality, which are of essential importance for the conceptology of the modern state. Among these are the process of nation- and state-building, conceptual and legal pictures of reality, the concept and concepts of the state, its name, symbols, attributes and form, legal consciousness, which reflects the images of all the specified legal phenomena, etc. Therefore, the need to study various aspects of their manifestation and reflection, given the rapid change of both this reality and its perception, as well as the development of the problem of expanding its methodology, can be considered a permanent scientific challenge. **Purpose** of the work is to identify patterns of manifestation of conceptually and conceptually significant aspects of language and language relations, as factors of influence on the conceptology of the modern state, and to identify factors that determine the content and nature of such influence. **Methods.** The dialectical method was used – in the study of the regularities of the mutual influence of the influence of language and language relations and the phenomena of legal reality; the method of historical analysis – in the course of mastering the course of development of scientific research of language and its influence on legal phenomena; the hermeneutic method, based on which the components of the legal conceptual and categorical apparatus were interpreted; conceptual approach – when analyzing the specifics of the formation of conceptual and legal pictures of the world and their embodiment in the concept of the state; comparative legal and ethnopolitical methods – when identifying the specifics of the linguistic factor in different legal systems; systemic-structural approach – for a comprehensive analysis of the problem and its complex solution; the special legal method, on the basis of which the relevant sources of law were elaborated; an interdisciplinary approach and elements of the methodology of psycholinguistics and sociolinguistics – in the study of the influence of language on phenomena of a psychomental and ethnic nature; the "simulacra" method – when analyzing the real state of legal reality, etc. **Results.** It has been established that the properties inherent in language and language relations determine their role as influencing factors on the conceptualization of the state. The need to expand the methodology of thematic studies due to the elements of comparative legal and interdisciplinary methodology, including the concepts of "linguistic relativity", "linguistic determinism", "world picture", "complementarity", "public opinion", "simulacra and simulations" is argued etc. The idea is put forward that a significant step in this process can be the renewal of the national and universal legal language and the formation of term systems capable of describing legal realities and forming an image of legal reality of a qualitatively new type. It is proposed to expand the content of language strategies based on the achievements of legal comparativistics by including work on the formation of a worldwide catalog of conceptual/conceptual mapping in different languages of all modern and historical phenomena of state-legal reality in various legal systems of the world, with the indication of possible approaches to their variant interpretation based on their authentic linguistic systems. **Conclusions.** All phenomena of legal reality that are important for the concept of the state are under the influence of language and language relations. The influence of the language factor on the nation-building process is explained by its ability to be an element of the nation's self-identification. The process of state formation is always accompanied by the implementation of language reforms of varying degrees of radicality, content and direction of their measures. The concept of the state is the embodiment of the national symbolic picture and the basis of the "state image", which are a component of the idea of the legal picture of the world. Language is an important attribute of the state, but it cannot be considered as one of its formal features. Among the national symbols in the linguistic context, the national anthem is of particular importance, the choice of the poetic basis of which is a matter of national and international importance. In the conditions of transformation into simulacra of most phenomena of legal reality, the practice of using one legal term system to denote both their originals and their simulacra continues, which negatively affects the true image of the conceptual and legal picture of the world.

Keywords: *language; language relation; methodology; conceptualization of the state; nation-building; "languages" (people, ethnos); "spirit of the people"; conceptual and legal pictures of the world; state-building; national state; language reforms; concept of the state; image of the state; state symbols; state language policy; legal language; legal term system; legal values*

Постановка проблеми

В сучасному світі мова є однією з найвпливовіших влад, а обумовлені нею суспільні відносини – одним із дієвих факторів впливу на розвиток усякого роду політико-правових процесів, – не даремно з мовою та зі сферами її використання пов'язується феномен "м'якої сили" держави. Це пояснюється тим, що в мові відображаються відповідні системи знань, а процеси світосприйняття, категоризації та концептуалізації явищ державно-правової дійсності знаходять своє відображення у відповідних поняттях (концептах), сукупність яких складає терміно-систему правової мови та визначають її особливості у різних правових системах. Універсальні та національно аутентичні концепти виступають важливими складовими концептуальної і правової картин світу різних народів (етносів), які, у свою чергу, визначають загальне й особливе в концептології держави. Остання розглядається нами, окрім іншого, водночас як методологія дослідження феномену держави як складного і багатоаспектного явища, як структурний підрозділ загальнотеоретичної юридичної науки, предметом якої виступають концепції держави, та як сфера прояву концептуальної влади, на рівні якої формуються ціннісно-цивілізаційні орієнтири, уявлення про концептуальну і правову картини світу, образи бажаного/небажаного, надаються імена і назви усім явищам державно-правової дійсності.

Відповідно, для розкриття впливу фактору мови і мовних відносин на концептологію держави значимим виступає розуміння взаємозалежності між концептуальною і правовою, з одного боку, та мовною, з іншого боку, картинами світу. Мовна картина світу включає в собі мовне втілення концептуальної картини світу, у тому числі, стосовно явищ державно-правової дійсності, а також вербальні засоби вираження знань про неї. При цьому, оскільки будь-яка картина світу (концептуальна, правова, мовна) має два форми прояву – об'єктивну (тобто дійсність) та суб'єктивно-пізнавальну, це обумовлює необхідність вирішення одразу кількох проблем – щодо шляхів і засобів зближення як об'єктивного і суб'єктивного проявів у картині світу, так і концептуальної і правової картин світу з мовною.

Різні аспекти сучасного погляду на цю проблематику розкрито в низці праць учених. Так, наприклад, В.В. Пашутінін застосовано поняття "симулякр" (який у межах бодірярівського підходу до аналізу дійсності пов'язується зі знаком (поняттям), що втратив зв'язок із реальністю, яку він мав би позначати) до явищ правового життя, на основі чого ним висловлено гіпотезу про наявність "правових симулякрів" різних явищ правового життя, однією з форм якого виступають правові приписи, якими приховується відсутність відповідного правового явища, та оцінив їх як фактор, що негативно впливає на ефективність правового регулювання [1, с.25, 31]. У свою чергу, О.С. Олійник в результаті дослідження правової картини світу на основі лінгвокогнітивного підходу дійшла висновку, що правові концепти виконують роль з'єднувальних елементів між об'єктивним правом окремої держави та теоретичним правовим знанням, правовими оцінками й настановами [2, с.50]. Державотворчий аспект мовного фактору особливо детально розкрито у працях В. Шишкіна [3], а його вплив на формування національної правової концептосфери – в праці Е. Мамонтової [4]. Загальнотеоретичні новели щодо розвитку юридичної мови містить спільна праця П.М. Рабіновича та Т.І. Дудаш, які, розмежовуючи правничу та правову мову та здійснюючи їх класифікації, в якості галузі, що має досліджувати правничу мову, називають "правниче мовознавство", основними складниками якої мають стати правничі лексикологія, фразеологія, граматики та стилістика [5, с.17–19, 28].

Втім проблематика озвученої тематики не вичерпується зазначеним вище. Адже під прямим та непрямим впливом феноменів мови і мовних відносин, окрім процесів націо- та державотворення, концептуальної та правової картини дійсності, знаходяться також концепт держави, її назва, символи, атрибути, концепція та форма, правова система держави та її елементи, включаючи правову свідомість. До того ж і мовна сфера, у свою чергу, знаходиться в залежності від концепції держави і державної мовної політики, а також перебуває в зоні впливу глобалізаційних та інтеграційних процесів. І це свідчить про потребу поглибленого дослідження впливу фактору мови і мовних відносин на кон-

цептологію сучасної держави, що і складає *мету* статті. Її *новизна* полягає в розширенні методологічного підґрунтя дослідження мови і мовних відносин та висування низки практичних пропозицій у світлі найсучаснішого світового досвіду правового регулювання та правової інтерпретації в цій царині та на основі врахування останніх теоретичних розробок у сферах правознавства та інших суспільних наук. *Завданнями* роботи є, насамперед, визначення природи і шляхів впливу мови і мовних відносин на такі важливі для концептології держави явища правової дійсності, як націо- та державотворення, формування концептуальної і правової картин світу, назва, концепт і символи держави, юридична мова тощо, виявлення факторів цього впливу, а також пошук актуальної методології дослідження зазначеного.

Мова як фактор націо- та державотворення

Мова вважається одним із найважливіших чинників об'єднання людей у спільноти (нації, народи) у гердерівському [6] та гумбольдтівському розумінні. Процес створення націй, а подекуди і національних держав пов'язується з мовою, як визначальною рисою нації, оскільки саме в ній, на думку німецьких учених, сконцентровано розум даного народу та його характер – так званий народний дух (*Volksgeist*), тобто спосіб життя, почувань і поведінки, котрі цінуються понад усе лише тому, що вони є "своїми власними": "Мова є ніби зовнішній вияв духа народів: мова народу є його дух, і дух народу є його мова, і важко уявити собі що-небудь більш тотожне" [цит. за: 7, с.30]. Відповідно, оскільки мислення кожного народу має специфічні національні риси (те, що пізніше отримало назву "етносвідомість"), то його розвиток визначається розвитком національної мови. Дослідники, спираючись на визнання вроджених потужних здібностей людей до абстрагування, відзначають, що "використання слова для позначення поняття регулюється... екстралінгвістичними факторами існування конкретного етносу. Тому мова постає важливим елементом самоідентифікації нації..." [8, с.206–207]. Ці ідеї та засновані на ній концепції згодом склали основу етнічної та національної парадигм, які дозволяють розкрити націо- та державотворчий аспекти мови та мовних відносин.

Недаремно за часів формування іудео-християнської (римської) церкви римські священники називали нехристиянські народи "язиками" у розумінні "етноси" та "іновірці" (в Біблії термін

"язичники" вживається у значенні "іновірці" [9], а у перекладі з івриту на грецьку слово "гой" означає "народ", "етнос" [10]), тобто ті, хто мають власні мови, відмінні від церковної (якою були грецька/латина), мають народні (а не церковні) традиції та звичаї, що і слугувало критерієм розрізнення різних етносів латинською елітою. На латині слово "язичництво" позначалося як "поганство" [11], а "язичник" – як "поганий" (що мало відобразити "нижній підземний світ, де все гине і гниє"), які і були пізніше сприйняті наукою для позначення відповідних явищ. А враховуючи той факт, що у перекладі з латини слово "поганий" означає "сільський; селянський, простий, неосвічений", а також "іноземний, нечистий, грубий" [12], в слов'янську мову ці слова увійшли з негативним відтінком і розцінювалися як образливі, що згодом дало додаткові підстави для критичного сприйняття історії християнізації Русі.

Націотворення логічно пов'язане з процесом державотворення (хоча не обов'язково і не завжди, щодо чого М. Драгоманов влучно висловився, "що національність сама по собі одно, а державна єднота національності – друге" [13]), який, як правило, супроводжується здійсненням мовних реформ різного ступеня радикальності, змісту та спрямованості їх заходів. В числі останніх може мати місце відновлення фактично "мертвої" мови, створення практичної нової мови, спрощення або доповнення абетки, зміна правил писемності (орфографії), перехід на іншу знакову систему, вибір іншої (аніж до часу створення нової держави) мови/мов в якості державної, заборона використання певної мови/мов тощо. Такі мовні реформи здійснюються у різних цілях, однак обумовлюються тим, що створення нової держави означає появу перед нею нових завдань і функцій на основі системи нової державної патріотичної міфології та необхідністю залучення й інтеграції навколо неї широких мас населення. Необхідною ж передумовою цього є формування масової свідомості та підвищення рівня загальної і правової культури народу, а інколи – і поширення грамотності серед населення, для чого потрібна відповідна інфраструктура в сферах масової освіти та інформатичності.

Таке мало місце на теренах майже усіх новостворених після Першої світової війни держав, різнився лише масштаб мовних реформ. Однак якщо в Радянській Росії Декретом Раднаркому від 10.10.1918 року було введено нову орфографію на основі попередньої абетки [14], то в

утвореній на уланді Османської імперії Туреччині йшлося про формування практично нової сучасної турецької мови, засновником якої вважається лінгвіст Акоп Мартаян (Ділячар) [15], а "хрещеним батьком" – М.К. Ататюрк. В турецькій лінгвістиці це отримало назву "Мовна революція" 1923 р., а її причинами називають "низький рівень освіти й освіченості турків в Османській імперії; складність писемної османської мови, що базувалася на арабськоперській абетці; невідповідність турецької фонетики арабському письму...; значні відмінності між писемною Osmanlıca, якою послуговувалися вищі верстви суспільства, і Kaba Türkçe (груба турецька мова), що була поширена серед нижчих прошарків турецького суспільства" [16, с.87–88], і 01.11.1928 р. Великими національними зборами Туреччини було прийнято закон, яким "досі наявна стара арабська абетка змінюється на нову латинську абетку" [16, с.90].

Національна мова розглядається як фактор державотворення в більшості країн, які перебували у стані колоніальної залежності від західних метрополій, і, відстоявши свою незалежність, бажають максимально дистанціюватися від колоніального минулого. Таке інколи супроводжується встановленням суворих заборон або обмежень щодо використання мов колишніх метрополій, або ж проголошенням останніх як другої офіційної мови – таке є характерним для арабських країн, в яких поряд з проголошенням як державної арабської мови англійська або французька отримують статус другої офіційної мови. Але у будь-якому випадку мовна політика постколоніальних країн усіяко підсилює роль своєї ідентичної мови, яка розглядається як фактор укріплення їхньої незалежності та консолідації багатонаціонального народу. Позитивним прикладом зваженої мовної політики серед таких країн відзначається Республіка Індонезія, яка після отримання незалежності від Голландії у 1949 році в якості національної мови затвердила малайську ("Bahasa Indonesia"), як найбільш вживану серед значної кількості місцевих мов (чому, до речі, сприяла тривала мовна політика метрополії, адже саме малайська була обрана голландцями в якості мови міжнаціонального спілкування між колонізаторами й колонізованими в усіх сферах ще на початку XVII сторіччя, а голландська була маловживаною), і при цьому послідовно реалізує принцип "Єдність у різноманітності", як головну засаду своєї внутрішньої політики – на сьогодні Індонезія є однією з країн із найбільшою кількістю етнічних

мов, що продовжують існувати [17].

Приклад іншого характеру знаходимо в практиці державотворення Ізраїлю. Ще за часів дії британського мандату єврейська спільнота змогла переконати Верховного комісара Палестини Г. Семюеля у тому, що євреї, як одна зі спільнот Палестини, потребують права на свою мову, і 29.11.1922 року Британія визнала іврит (на той час – фактично "мертву" давньоєврейську мову, призначену для вивчення релігійних текстів, яка набула обов'язкового для євреїв Палестини характеру завдяки зусиллям Е. Перельмана щодо її відродження [18]) однією з офіційних мов Палестини, що означало визнання єврейської нації. І коли на підставі резолюції 181 Генеральної асамблеї ООН у 1947 році було скасовано мандат Великобританії на управління територіями Палестини і 14.05.1948 року проголошено Декларацію незалежності Ізраїлю як єврейської держави, зміни в її правовій системі були пов'язані знов-таки з фактором мови. Так, одразу відбулося активне дистанціювання від англійських правових традицій та англійської мови як мови колоніального режиму, що проявилось у перекладі на іврит англійських актів, прийнятих з 1922 по 1948 рр. (хоча в Ізраїлі було законодавчо закріплено продовження дії права, яке діяло на 14.05.1914 р., що відповідало акту Британії 1922 р. щодо управління Палестиною [19], якщо воно не суперечить новим правовим положенням (отже, часткове зберігалось турецьке, англійське та підмандатне право на фоні формування ізраїльського права). Іншим чинником, яким було підвищено значення івриту до статусу фактору державотворення, стала війна арабських держав проти Ізраїлю, розпочата 15.05.1948 року: "в цій війні іврит став зброєю, а провідну роль в івритізації зіграло міністерство оборони Ізраїлю. Мова стала стрижнем армії, якій треба було дати бійцям усвідомлення захисту своєї держави, своєї нової нації, та єдиний протокол спілкування. Армія створила комісію по івритським іменам, керівництво держави та Збройних сил змусило усіх генералів та більшість офіцерів змінити свої імена на івритські варіанти, щоб навіть згадки не було про різне походження" [18].

Для дослідників усіх пострадянських країн питання державотворчої функції мови (державної, національної) лишається традиційно важливим, хоча і в різних ракурсах. І хоча в низці пострадянських країн в число найактуальніших проблем в цій сфері в роки незалежності входило питання подолання так званого "постколо-

ніального синдрому" [3, с.13, 14] та "збереження загрози вторинності або навіть знищення "слабкої" мови внаслідок домінування "сильної" [3, с.13], якою традиційно розглядається російська мова, при цьому пануючим серед учених усіх без винятку пострадянських країн підходом можна вважати позицію щодо необхідності державного протекціонізму стосовно єдиної державної мови, згідно з якою "державна мова як фундаментально державоутворюючий фактор виконує інтегруючу функцію не лише в культурно-історичному плані і в національно-духовній сфері, а в першу чергу виступає саме як державна – у політичній і соціальній сферах. Тому правове регулювання її застосування повинно бути спрямоване у цих сферах на інтеграційні, а не на центробіжні моменти" [Цит. за: 3, с.10].

І якщо висловлений вище підхід щодо державотворчого характеру фактору мови ми цілком підтримуємо, то висновок деяких дослідників, що "державна мова є основною сутнісною ознакою держави" та пропозицію "включення державної мови до основних ознак держави" [20, с.6, 8], не можемо оцінити як науково доречні, так само, як і використання стосовно мови категорій "ознака" держави та "атрибут" держави як ідентичних одна одній [4, с.30]. До визнаного цими ж дослідниками факту, що "більшість теоретиків мову не відносять до основних ознак держави" [20, с.8] додамо, що в загальній теорії держави і права розкриття суті держави через виокремлення її ознак слугує виявленню її формальних характеристик, які відображають головні аспекти держави – як організації всього суспільства, організації певних соціальних груп та апарату влади [21, с.35]). Мова ж, як "властивий лише людині різновид діяльності" [22], та як одна з невід'ємних ознак нації, до числа формальних параметрів держави, які описуються за допомогою ознак, відноситися не може.

Вплив мови на формування концептуальної і правової картин світу, назви, концепту і символів держави

Мова є не лише знаковою, але й образною системою, яка тісно взаємодіє з психоментальним буттям людини, її самоідентифікацією, і, як така, є ключовим засобом формування світосприйняття людини і відображення в її свідомості певної концептуальної картини світу. За переконанням В. фон Гумбольдта та його послідовників, які розглядали мову як посередника між об'єктивною дійсністю та мисленням та інтерпретатором світу, а мислення кожного народу –

як таке, що має специфічні національні риси і в своєму розвитку обумовлюється розвитком національної мови, пізнання світу залежить від мови, і в кожній мові закладено нове світобачення [23]. Ще раніше Г. Гроцій (Grotius, 2013), розмірковуючи над проблемами тлумачення різного роду правових явищ, прийомом тлумачення слів, окрім іншого, пов'язав із народним слововживанням [24]. На цій основі у ХХ сторіччі і сформувалися ключові для методології пізнання явищ державно-правової дійсності концепції і теорії, у тому числі, "лінгвістичної відносності" і "лінгвістичного детермінізму" Б. Уорфа, а також "картини світу" Р. Редфілда.

Останній визначає картину світу як "світоглядні уявлення того чи іншого народу про світ, самого себе та діяльність у ньому" [Цит. за: 25, с.78]. Відповідно, картина світу з'являється з середини народу і дає можливість кожному усвідомити свою приналежність до нього, визначити власні морально-етичні цінності (які отримуватимуть захист в правових нормах), мати уявлення про стереотипи поведінки представників своєї нації та чужих. Частиною концептуальної картини світу є правова картина світу, тобто "відображення його правової дійсності суб'єктами колективної, теоретично-професійної правосвідомості" [2, с.48], формується суб'єктами права, які створюють юридичні тексти, та охоплює певним чином структуровані нормативний і теоретичний рівні.

Таким чином, мова є найважливішим фактором впливу на такі важливі складові правової системи держави, як правова свідомість, правова психологія і правова поведінка людини/спільноти. Вкрай цікавими у цьому зв'язку вважаються положення концепції "публік опініон" класика західної теорії масової комунікації У. Ліппмана (Lippman, 1949), яка ґрунтується на розкритті взаємозв'язку тріади елементів соціального управління у вигляді тріади "стереотипи – кодекси (моральний, правничий, міжнародний, патріотичний, економічний, особистий, родинний, професійний) – символи" [26], наявність яких відображає протиріччя між реальною картиною світу та уявленням про неї у масовій/індивідуальній свідомості. Першим кроком до цього, за ученим, стало використання суспільством стереотипів (як "щось консервативного, нерухомого, що зупинилося у своєму розвитку та може не тільки сприяти, а й заважати загальному поступу" [27, с.2]) та захист їх системи. Іншим рішенням стало використання символів, які полегшують розуміння того, де знаходиться стереотип та в чо-

му його головний зміст (наприклад, щодо так званих "великих держав" та їх національних символічних картин використання зв'язку "символ-стереотип" 100 років тому виглядало б так: "Британія – Захисник Публічного Права, Франція – вартовий на Кордоні Свободи, Америка – Учасник громадської кампанії" [Цит. за: 27, с.4]), та їх зміна з огляду на характер зміни політичних подій. Отже, йдеться про метафоричні образи, які і сьогодні складають основу сутності держави та її іміджу на внутрішньому та зовнішньому контурах політики або, іншими словами, відображають зміст її концепту. Так, наприклад, "слово "Китай" довгий час означало маоїзм, відсталість, культурну революцію, примітивний мілітаризм. Минули роки... відтепер Китай – одна з наймогутніших держав світу, чия економіка швидко розвивається, зовнішня політика набула рис цивілізованості, динамізму, а внутрішня все більше відповідає світовим стандартам демократії й добробуту" [27, с.6]. Цей приклад, вдалий для ілюстрації значення сприйняття концепту держави, відображеного в її назві, дозволяє нам перейти до більш змістовного аналізу цього аспекту.

Саме через мовні знаки в концепті держави відображається назва держави та здійснюється описання її образу – ідеального (конституційного), та реального (репутаційного). Отже, в числі важливих складових юридичного виміру мови і мовних відносин (у тому числі, міжнародних) можна виділити ідентифікацію держави на рівні її назви, яка фіксується та відображається не лише в установчому акті держави, але й в міждержавних політико-правових актах. Останнє є особливо важливим для концепту конкретної держави, який обумовлює сприйняття її образу у світі. Підтвердження щодо останнього знаходимо, у тому числі, в прецеденті зміни у вересні 2023 році в ході самітів G20 та АСЕАН-Індія давньої практики використання на рівні міжнародного спілкування державою Індія англомовного варіанту своєї назви "Індія" на використання назви "Бхарат" на аутентичній мові хінді. Ця назва походить від назви "Бхаратаварша", що в індуїстській літературі позначає землю, розташовану між Гімалаями та океанами, та відтворює ім'ям її "прабатька", царя індуїстської міфології Бхарата, легендарне життя якого відображено в епосі "Рамаяна" [28]). І хоча в Конституції Індії використовуються ці обидві назви як рівнозначущі ("Індія, тобто Бхарат, має бути союзом штатів", – так проголошено в статті 1) [29, с.33], більш відому міжнародну назву країни більшість індусів вважають пережитком англій-

ського колоніального мислення, а відтак – виступають за його подолання [30]. Подібний вищезазначеному прийом дослідники нерідко описують категоріями "державний брендинг", "паблік рілейшнз", "імідж держави" тощо [31].

У контексті проблематики останніх акцентну увагу доречно приділити концептуальному значенню символів держави, зокрема, державному гімну, який серед інших символів держави (державного прапору та державного гербу тощо) з огляду на тематику статті заслуговує на підвищений інтерес. Державний гімн, як музичний твір на слова символічно-програмного змісту, здійснює особливий вплив на свідомість людини водночас двома шляхами – музичним та словесним, які взаємно посилюють один одного. При цьому на словесному рівні державний гімн є таким виключним типом звернення, який охоплює усі вектори існування народу у часі і просторі. Отже, він виступає формою реалізації історичної пам'яті народу (в ньому презентується певне уявлення щодо минулого, уявний образ історичного ворогу та шляхи розв'язання історичних конфліктів), є засобом сакралізації подій та героїв, формою закріплення основ сучасної національної самосвідомості та відображення образу "прекрасного майбутнього", якого народ прагне.

З огляду на це, питання вибору поетичної та музичної основ державного гімну, а також можливості їх зміни, є справою не лише національної, але й міжнародної важливості, і, як таке, стає предметом запеклих політичних спорів та підпадає під дію закономірностей розвитку міжнародних відносин. Такий висновок дозволяють зробити результати дослідження К.А. Керулі (Cerulo, 1993) щодо різноманітності структури і змісту текстів сучасних національних гімнів, за допомогою яких передається ідентичність націй. В числі факторів, які впливають на цей аспект – "місце нації у світовій системі та ступінь її модернізації. ...Отримані дані виявляють зв'язок між світосистемною позицією нації та структурою її символів. Лідери основних націй приймають більш базові гімни та прапори, ніж їхні колеги з напівпериферії та периферії. Однак модернізація такого впливу не має" [32, с.243].

У світлі цього дуже цікавими можна вважати факти ідентичності державного гімну Великобританії "Боже, бережи Короля (Королеву)" ("God Save the King (Queen)") авторства Г. Кері, ствердженого як елемент символіки Британської імперії ще у 1745 р., з державним гімном царської Росії у 1816–1833 рр. "Боже, Царя храни",

імперським гімном Германської імперії у 1871–1918 рр., а також з державним гімном Ліхтенштейну з 1920 р. по теперішній час та сучасним королівським гімном Норвегії. Цей гімн сьогодні є також королівським гімном Канади, Австралії, Нової Зеландії та деяких інших країн Співдружності Націй, а його мелодія є музичною основою державного гімну США, яким з 1931 року затверджена пісня "The Star-Spangled Banner" (більш znana, як "Америка...") [33]. До речі, спори щодо зміни змісту британського гімну, який ще у XIX ст. отримав назву "гімну монархічної солідарності", в середовищі сучасної англійської демократичної громадськості точаться насамперед навколо питання, "чому начебто державний національний гімн Великобританії присвячений лише главі держави?" [34], відповідь на яке вбачаються нею ж в анахронічному інституті монархії [34].

Аналогічно, нідерландців турбує питання, чому в тексті сучасного гімну Нідерландів йдеться про присягу на вірність королю Іспанії [35]. І проблема пошуку відповіді на це питання не лише у тому, що доводиться звертатися до подій антиколоніально-буржуазної війни Голландії проти Іспанії 1568–1648 рр. (адже в гімні йдеться про лист Вільгельма I Оранського, першого спадкового правителя Нідерландів, до іспанського короля з виправданням голландської революції, який у міжнародному праві розцінюється як "перший відомий сучасний історичний документ, який виправдовує самовизначення проти тиранії" [35]), але й у різних інтерпретаціях тих подій і змісту того листа, а також – у різних оцінках їх значення для сучасного життя.

Повертаючись у цьому зв'язку до концепції "публік опініон" У. Ліппмана, присвяченій дослідженню впливу на свідомість через формування певних образів, зазначимо наступне. Визначаючи, що "...здебільшого те, як ми бачимо річ, є комбінацією того, чим вона є, та того, що ми очікуємо знайти" [Цит. за: 27, с.7], учений головною метою своєї роботи визначив "позбавлення ілюзій" та забуття цінностей символів "для існування соціального порядку" [Цит. за: 27, с.4], що, на нашу думку, є запорукою здорової оцінки стану правової картини держави та очищення свідомості від помилкових уявлень щодо неї – і тих, що її незаслужено прикрашають, і тих, які її несправедливо ганьблять.

Втім, на думку найвідомішого філософу постмодерну Ж. Бодріяра (Baudrillard, 1981), і цього недостатньо для відображення у суспільній свідомості реального стану правової картини

дійсності, для описання якої він використовує термін "гіперреальність", а для її характеристики – категорії "симуляції" і "симулякри" [36]. Визначаючи сучасну картину дійсності як гіперреальність, тобто особливий світ, світ моделей і симулякрів, ніяким чином не співвіднесених з реальністю, але таких, що сприймаються більш реальними, ніж сама реальність, учений описує чотири послідовні фази перетворення реальності у чистий симулякр: спочатку він відображає базову реальність, потім спотворює її та маскує її відсутність і, нарешті, не має жодного відношення до неї.

Дослідники правової дійсності та явищ правового життя на основі застосування бодріярівського підходу висловлюють гіпотезу "про існування в праві та правовому житті феномена, який ми умовно назвали б "правовим симулякром" [1, с.31], відносячи до їх числа "правові приписи (нормативні та ненормативні), що своїм існуванням приховують відсутність реалізації цих приписів у житті" та підкреслюючи їх негативний вплив на ефективність правового регулювання [1]. На наш погляд, ситуація в цій сфері є настільки серйозною, що сьогодні можна вести розмову про перетворення на симулякри більшості правових явищ, які були покладені в основу сучасного демократичного правового порядку у його ліберальному розумінні, хоча б з причини глибокого занепаду його ключових засад – народного та державного суверенітетів. Парадокс полягає у тому, що, попри розуміння реальної відстані, за бодріярівською термінологією, між "оригіналами" та "симулякрами", продовжується використання тієї ж саме юридичної терміно-системи та одних і тих саме понять для позначення як справжніх ("оригінальних") явищ правової дійсності, так і їх симулякрів. А це, у свою чергу, звертає нашу увагу на необхідність дослідження особливостей спеціальної юридичної мови та її значення для концептного оформлення правової дійсності.

Значення юридичної мови у процесі концептуального і концептного оформлення правової дійсності

В числі основних висновків щодо взаємозв'язку між мовою, як ідеальним відображенням світу, та правом, правознавці завжди визнавали неможливість існування права без мови та існування у сфері правовідносин, поміж загальноновживаної мови, також особливої мови права [37, с.42]. Шляхом внутрішньої структуризації загальноновживаної мови на підмови, на її

основі та за її допомогою формується спеціальна (*фахова*) юридична мова, основною функцією якої виступає забезпечення взаєморозуміння, інформаційного та когнітивного обміну знаннями у юридичній професійній сфері та право-вому дискурсі. Її функціонування забезпечується категоріально-понятійним (термінологічним) апаратом юриспруденції, власною термінологічною системою (термінологією) останньої, а словник професійних юридичних текстів містить вузькогалузеві юридичні лексеми, міжгалузеві наукові терміни, професіоналізми (тобто виробничу лексику), номенклатурні назви, професійний жаргон і загальноновживані лексеми.

У цьому контексті заслуговує на увагу застереження українських учених-правознавців, що є "підстави розмежовувати правничу мову та правову мову", а саме, що "правнича мова – це мова, яку використовує правник у своїй професійній діяльності, а правова мова (якщо останню терміносполуку розглядати як синонім до терміносполук "мова права", "юридична мова") – стосується права. Різним є насамперед лексико-термінологічне наповнення цих "мов": якщо правова мова включає правову термінологію, то правнича мова охоплює й інші галузеві термінології, котрі мають стосунок до діяльності правника, як-от: термінології економічну, фінансову, медичну тощо. Тобто арсенал лексичних засобів, які є первинними і ведуть за собою синтаксис, морфологію та стилістику, є ширшим саме у правничій мові. Отож терміносполука "правнича мова" позначає поняття, ширше за обсягом, ніж поняття "правова мова", яке є спеціальним щодо першого [5, с.17–18]. При цьому учені роблять висновок "про наявність декількох правових та правничих мов, а отже, про їхню класифікацію" на підставі низки критеріїв – таких, як сфера використання (пропонується поділ на мову правничої практики та мову правничої доктрини (правознавства), деонтологічні характеристики (виділяються уповноважувальна, заборонна та зобов'язальна мови), стильові особливості, кількісний склад суб'єкта (носія) (виділяються мови індивідуальних та колективних суб'єктів), спосіб об'єктивації тощо [5, с.18–19].

Сьогодні наукове та навчально-методичне супроводження спеціальної юридичної мови забезпечується правовою субдисципліною, утвореною на стику правознавства та мовознавства, а саме – "юридичним термінознавством", "юридичною лінгвістикою" або "юрлінгвістикою". Втім, за переконанням П.М. Рабіновича та Т.І. Дудаш,

"правниче мовознавство, – таку назву повинна мати та галузь мовознавства (наука), що досліджує правничу мову. Його основними складниками мали би бути правничі лексикологія й фразеологія, правнича граматики (яка охоплює правничу морфологію та синтаксис) та правничу стилістику (з огляду на складники загального мовознавства)", які мають вивчати "ті мовні засоби, які у правничій мові мають свою специфіку" [5, с.28].

Правовою доктриною вироблено низку вимог до мови права: детермінованість, лапідарність, формальність, функціональність, адекватність [37, с.42] тощо. Остання означає, що "юридична мова має реально відображати наявну державно-правову дійсність. Кожний юридичний термін, кожна юридична категорія повинні бути як зовнішнім відображенням змісту державно-правових явищ або соціальної практики, так і точно, достовірно передавати зміст кожного поняття" [37, с.41]. І попри визнання стану певної уніфікованості юридичної мови у розумінні її як універсальної мови, тим не менш, на рівні конкретних правових систем продовжує діяти фактор національної специфіки, яка проявляється як в специфіці існуючих в їх межах правових явищ, так і специфіці термінів, якими вони в них позначаються.

Порівняльні дослідження існуючих у світі правових систем та їх елементів (зокрема, юридичних мов та їх терміно-систем) здійснюються у межах юридичної компаративістики (порівняльного правознавства), метою якої є виявлення зв'язків на основі зіставлення (тобто визначення в них спільного та відмінного) понять та явищ національних правових культур одного чи різних історичних періодів, що дозволяє охарактеризувати сучасні процеси правового розвитку юридичної карти світу та юридичної географії світу. Одним із важливих методів при здійсненні компаративних досліджень виступає феноменологічний метод, який спрямований на розкриття особливостей сприйняття правової реальності як завжди істинного.

В юридичній мові, як феномені суспільно-гуманітарного порядку, на відміну, скажімо, від мови математичної, фізичної або хімічної, автентичність розуміння значення знаків і символів яких не залежить від специфіки етносвідомості або від компетентності інтерпретаторів, ефективність використання правових понять чужомовного походження для позначення правових інститутів (явищ), запозичених в інших правових системах, залежить від низки факторів, най-

менш значимих із яких виступає відсутність аутентичних за "духом" понять, якими можна було б передати справжнє значення запозиченого явища. В такій постановці проблеми в якості фундаментальних засад гносеології при дослідженні правових явищ прийнято наводити засади концепції доповнюваності, сьогодні сприйнятої у всіх сферах знання у вигляді сформульованих "принципу доповнюваності" Н. Бора та "принципу невизначеності" В. Гейзенбергу. Дія останнього визначається як "визнання неможливості однакового опису двох об'єктів з однаковою точністю, якщо ці об'єкти належать до різних систем", а його застосування у сфері права (зокрема, в юридичній компаративістиці) пропонується у тому розумінні, що "неможливо, одночасно досліджуючи право різних культур (цивілізацій), отримати єдине правильне знання про право" [38, с.12]. Як з цього приводу зазначила Л. Віссон, спеціалістка у галузі перекладів, "прогалини у знанні чужої держави та її культури завжди проступають у мові. ...Мовознавці стверджують, що повну лексичну відповідність у різних мовах мають тільки власні імена, географічні назви, наукові і технічні терміни, дні тижня, місяці і цифри. Але чи не є навіть ця відповідність сумнівною?" [Цит за: 38, с.13].

Знання юридичної компаративістики підтверджують, що правова дійсність однієї держави нерідко відрізняється від правової дійсності іншої, на що впливає, у тому числі, тип і різновид правової системи. Відповідно, якщо в числі останніх учені розрізняють національні, субнаціональні, наднаціональні (міжнародні та релігійні) і квазінаціональні правові системи [39, с.9], то дослідники проблематики взаємозв'язку між правом і мовою роблять вірний висновок про "існування національних правових картин світу" [2, с.48], пов'язуючи це з феноменами правових концептів, які "виконують роль з'єднувальних елементів між сукупністю норм, які складають об'єктивне право окремої держави, і теоретичним правовим знанням, правовими оцінками й настановами" [2]. Адже використання (а, отже, й інтерпретація) будь-якого правового терміну завжди несе на собі відбиток різних аспектів особистості, яка його вживає – особистісного, цивілізаційного, національного, соціально-групового, професійного тощо, є відображенням юридичного стилю і цінностей певної культурно-правової системи.

І це підкреслює необхідність зважання на "духовний" або трансцендентний аспект мови як певної культурно-цивілізаційної знакової систе-

ми, закономірності якої відображаються і на рівні юридичної мови, як її складової. В літературі наводиться цікавий у цьому контексті приклад тлумачення підсумків ухвалення колегіального управлінського рішення у військовій сфері у Китаї у спосіб, який з точки зору західної традиції права та західного типу мислення, є нелогічним. М.-Л. Франц, спеціалістка психологічної інтерпретації "алхімічних" текстів та образів свідомості, підкреслює, що "у китайській цивілізації... число означає не кількість, а якісну структуру... Одиниця вказує на Всесвіт і його закономірності... Два вказує на зриму реальність музики, почуттів, фізики, і т. д. Це настільки несподівано, ... поки не дійшла до розповіді, яка ... прояснила для мене цю проблему. Одинадцять генералів мали ухвалити рішення – атакувати у битві або відступити. На раді з'ясувалося, що думки їх розходяться. Після тривалого обговорення вони вирішили голосувати. Троє були за наступ, а вісім – за відступ. Вони вирішили наступати, бо три – це число однастайності! Справа в тому, що у Китаї число три уособлює однастайність, тому троє тих, хто проголосував "за" наступ, уособлювали несвідому єдність, яка свідчила про те, що вісім противників насправді були за наступ. У результаті атака увінчалася перемогою" [Цит. за: 38, с.13].

Втім маємо звернути увагу й на інший аспект мовного фактору в контексті, що розглядається. Глобалізація супроводжується проголошенням необхідності запозичення будь-яким суспільством начебто універсальних цінностей та рецепцією їх понять (концептів) юридичною мовою. Однак ці "універсальні" поняття (концепти) явищ правової дійсності, які виникли та набули суспільно-політичного визнання та правового оформлення насамперед, у певній державі, постають у вигляді термінів, які так само сформовані на основі конкретної мови – знакової системи "батьківщини" виникнення цих явищ. Отже, ці поняття, як і явища, які вони позначають, є частиною правової картини і мовної царини насамперед того етносу, в якому вони і виникли, і, як такі, відображають особливість його культурної, правової і політичної свідомості. Так, наприклад, оскільки феномен політичного лібералізму своє змістовне обґрунтування набув в працях насамперед англійських філософів (зокрема, І. Бентама та Дж.-Ст. Мілля), а свій найхарактерніший розвиток – саме в Англії, то не є дивним, що для розуміння його справжньої природи та змісту його складових доречно звертатися до їх описання саме англійською мовою. При цьому,

оскільки цей феномен успішно ствердився за наявності сукупності певних факторів (у тому числі, специфіки соціальної структури суспільства, способів забезпечення групових інтересів і соціальної солідарності, інституту права власності, правових традицій, політико-правової культури суспільства тощо), притаманних саме англійському суспільству певного етапу розвитку, то запозичення його концепту в умовах відсутності відповідних, аналогічних англійським, факторів навряд чи здатне призвести до тих саме результатів в іншій країні.

І це зайвий раз звертає нашу увагу на значення фактору цивілізаційно-культурних цінностей, а так само – специфіки їх інтерпретації, яка здійснюється у різні способи та призводить до різних результатів, у тому числі, з огляду, на особливості мови інтерпретатора. Звісно, зважаючи на неминучість взаємодії різномовних народів між собою, одним із засобів "подолання непорозуміння (неадекватного розуміння), яке завжди виникає при комунікації культур у багатокультурному європейському просторі" та "розуміння народами культурних відмінностей одне одного, осягнення цих відмінностей як унікального формовитвору єдиної людської сутності, досягнення на цій основі їх (особливостей) толерантного сприйняття", на думку швейцарського лінгвіста, Ф. де Соссюра, який заклав засади семіотики, є відповідні мовні стратегії [40, с.287].

Сьогодні останні у найширшому своєму сучасному розумінні представляють собою систему технологій, засобів та підходів, що забезпечують вільне володіння рідною і як мінімум однією- двома іноземними мовами та знаходять своє відображення у концепції державної мовної політики. Однак можна розширити зміст цих мовних стратегій, включивши до них дослідницьку роботу щодо формування всесвітнього каталогу (довідника) понятійного (концептного) відображення усіх відомих та історичних явищ державно-правової дійсності в різних правових системах світу (сучасних і історичних), відповідно, з застосуванням різних мов (сучасних та історичних), із наведенням можливих підходів щодо варіантного тлумачення цих понять в цих системах. Звісно, це має відбуватися на основі визнання всеосяжності впливу мови на правові явища дійсності, а також визнання різних правових культур як рівноцінних та їх права на власну правову специфіку. Це дасть змогу для кращого розуміння усього різноманіття можливості сприйняття та відображення у праві різних явищ правової дійсності, сприятиме розкриттю

їх нових граней і виявленню тих їх аспектів, яким у межах певних правових культур не надається значення, на відміну від інших правових культур. Окрім цього, це забезпечить наукову, політико-дипломатичну та суспільну громадськість світу повнішою картиною правової дійсності минулого і сучасності та сприятиме кращому порозумінню щодо концептуального і концептного її відображення в правових культурах різномовних народів.

Висновки

1. Під впливом мови і мовних відносин знаходяться усі важливі для концептології держави явища правової дійсності, у тому числі, націо- та державотворення, концепт назви держави, її символи, атрибути, концепції та форма, концептуальна і правова картини дійсності, юридична мова, елементи правової системи, включаючи правову свідомість.

Вплив фактору мови на процес націотворення пояснюється її здатністю бути елементом самоідентифікації нації. Процес державотворення завжди супроводжується здійсненням мовних реформ різного ступеня радикальності, змісту та спрямованості їх заходів, в числі яких може мати місце відновлення фактично "мертвої" мови, створення практично нової мови, спрощення або доповнення абетки, зміна правил писемності (орфографії), перехід на іншу знакову систему, вибір іншої (аніж до часу створення нової держави) мови/мов в якості державної, заборона використання певної мови/мов тощо.

Мова, як важливий фактор державотворення, є значимим атрибутом держави, однак не може розглядатися як одна з її формальних ознак.

2. Концепт держави, в якому відображається комплекс концептнозначущих елементів та образи про них, є втіленням національної символічної картини та основою "іміджу держави", які є складовою уявлення про правову картину світу. Серед державних символів в мовному контексті особливе значення має державний гімн, через що вибір його поетичної основи є справою національного і міжнародного значення, яка підпадає під дію закономірностей розвитку міжнародних відносин.

Складовими методології сучасних досліджень мови і мовних відносин в контексті концептології держави мають бути етнічно-національний парадигмальний підхід, елементи порівняльно-правової та міждисциплінарної методології, у тому числі, концепції "лінгвістичної відносності" та "лінгвістичного детермінізму" Б. Уор-

фа, "картини світу" Р. Редфілда, "паблік опініон" У. Піппмана та "симулякрів і симуляцій" Ж. Бодріяра, а також принципи "доповнюваності" Н. Бора та "невизначеності" В. Гейзенбергу, використання яких сприяє позбавленню ілюзій щодо правової картини світу, викриттю симулятивних елементів правової дійсності та формуванню у свідомості їх справжніх образів.

3. Зміст мовних стратегій з опорою на досягнення юридичної компаративістики може бути розширений за рахунок роботи щодо формування всесвітнього каталогу (довідника) понятійного (концептного) відображення усіх відомих сучасних та історичних явищ державно-правової дійсності в різних правових системах світу (сучасних та історичних) з наведенням можливих підходів щодо їх варіантного тлумачення на основі аутентичної їм мовної системи.

Сьогодні можна вести розмову про перетворення на симулякри більшості правових явищ, які були покладені в основу сучасного демократичного правового порядку у його ліберальному розумінні. Водночас продовжується практика використання тієї ж саме юридичної терміносистеми для позначення як справжніх ("оригінальних") явищ правової дійсності, так і їх симуля-

крів. Одним із шляхів подолання симулятивного характеру сучасної правової дійсності може стати оновлення юридичної мови та формування національної (та універсальної) терміно-систем, здатних описати правові реалії та сформувати образ правової дійсності якісно нового типу.

В числі перспективних розвідок в межах цієї проблематики – розробка методології формування нової юридичної мови та терміно-системи, здатної описати явища нової правової дійсності; дослідження доцільності використання методології семіотики при аналізі будь-яких знакових систем держави (мовної, державних символів тощо).

Конфлікт інтересів

На впевненість авторки статті конфлікт інтересів відсутній.

Вираз вдячності

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи сектору порівняльного правознавства Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПРН України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пашутін В. В. Симулякри в праві: запрошення до дискусії. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 1 (66). С. 25–32.
2. Олійник О.С. Правова картина світу в лінгвокогнітивному висвітленні. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна"*. 2016. Вип. 60. С. 47–50.
3. Шишкін В. Національна мова у державотворенні. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ: збірник наукових праць*. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 6–14.
4. Мамонтова Е. Мовний фактор у формуванні національної концептосфери: державотворчий аспект. *Політичний менеджмент*. 2011. № 4. С. 27–36.
5. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 17–29.
6. Гердер І. Г. Мова і національна індивідуальність. *Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера: Антологія*. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2006. С. 3–9.
7. Етнолінгвістика: навчальний посібник / Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.
8. Радчук О. В. Методологічне значення ідей мовної взаємодії І. К. Білодіда у вивченні когнітивних процесів. *Плугатар мовознавчої ниви: зб. наук. пр.* Київ: Видав. дім Дмитра Бураго, 2019. С. 197–207.
9. Творун С. О. "Язичництво" чи "архаїчне православ'я"? *Українознавство*. 2012. № 2. С. 119–122.
5. Пашник С. Язичницька, поганська чи народна віра? <https://www.svit.in.ua/stat/st78.htm>
11. Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 6. 1975. С. 703.
12. Поганство – етимологія. <https://goroh.pp.ua/Етимологія/поганство>
13. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. <http://litopys.org.ua/drag/drag19.htm>
14. Реформа російської орфографії 1918 р. <https://www.istoriya.in.ua/reforma-rosijsekoyi-orfografiyi-1918-v3.html>
15. Uzey Bulut. The Armenian Who Helped Create Today's Turkish Language (11.07.2017). <https://armenianweekly.com/2017/07/11/the-armenian-who-helped-create-todays-turkish-language/>
16. Сорокін С. В., Ксьондзик Н. М. Історія турецької мови: курс лекцій. К.: Вид. центр КНЛУ, 2016. 235 с.
17. Ілюхін О. М. Передумови становлення індонезійської мови. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017.

- № 9. Т. 2. С. 147–149.
18. Бутусов Ю. Мова, яка стала зброєю у війні за незалежність: як розпочиналася івритизація Ізраїлю. *Главком*. 18.01.2021. <https://glavcom.ua/columns/yuriybutusov/mova-yaka-stala-zbrojeju-u-viyni-za-nezalezhnist-yak-rozpochinalasya-ivritizaciya-izrajilyu-731049.html>
 19. Palestine Order in Council, 1922 – English. 17.01.1970. https://ecf.org.il/media_items/1468
 20. Кравчук В., Бегош О. Державна мова як визначальна ознака держави. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 4 (28). С. 6–10.
 21. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
 22. Енциклопедія сучасної України. <https://esu.com.ua/article-68152>
 23. Піч Р. Вільгельм фон Гумбольдт про зв'язок між національним характером і національною мовою. *Український світ* (02.12.2023). <https://ukrsvit1.com.ua/kultura/vykhovannia-j-osvita/roland-pich-vilhelm-fon-humboldt-pro-zv-iazok-mizh-natsionalnym-kharakterom-i-natsionalnoiu-movoiu.html>
 24. Hugo Grotius on the Law of War and Peace/On interpretation from Book II. Student Edition. Edited by Stephen C. Neff. Published online by Cambridge University Press: 2013. Pp. 238–251.
 25. Кириченко В. В. Наукова концептуалізація моделі становлення картини світу особистості у сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. К.: Видавництво "Фенікс", 2018. С. 75–94.
 26. Lippman W. Public Opinion. New York, London: The Free Press, 1949. 268 p.
 27. Владимиров В. М. Структура масової свідомості: погляди У. Ліппмана та О. Потєбні й спроба їх актуалізації. *Науковий вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 2002. № 3. С. 30–35. <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2764.pdf>
 28. Ramayana – Conclusion. <https://sacred-texts.com/hin/dutt/ramaconc.htm>
 29. The Constitution of India [As on 26th November, 2021]. <https://ddashboard.legislative.gov.in/sites/default/files/COI...pdf>
 30. India to be renamed as 'Bharat'? Govt may bring resolution in Parliament's special session. *The Economic Times*. Sep 07, 2023. <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/govt-likely-to-move-bill-to-rename-india-as-bharat-in-parliaments-special-session/articleshow/103381210.cms>
 31. Єремєєва І. Теоретико-методологічні аспекти поняття міжнародний імідж держави. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. nr 4 (36). С. 61–77. <https://doi.org/10.15804/ksm20220404>
 32. Cerulo K. A. Symbols and the World System: National Anthems and Flags. *Jstor*. Vol. 8, No. 2 (Jun., 1993), pp. 243–271.
 33. God Save the King. https://en.wikipedia.org/wiki/God_Save_the_King
 34. Why is the British national anthem dedicated to just a head of the state? Quora. <https://www.quora.com/Why-is-the-British-national-anthem-dedicated-to-just-a-head-of-the-state>
 35. Why does the lyrics of the Netherlands anthem say to swear allegiance to the King of Spain? https://www.reddit.com/r/Netherlands/comments/13g70fn/why_does_the_lyrics_of_the_netherlands_anthem_say/?rdt=64324
 36. Vaudrillard J. Simulacra and simulation. Originally published in French by Editions Galilee 1981. 159 p.
 37. Любченко М. Мова і право: питання співвідношення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 36–44.
 38. Юридична компаративістика : навч. посіб. / А. М. Кучук, Ю. С. Завгородня. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.
 39. Правова карта сучасного світу: навч. посіб. / О. В. Петришин, О. В. Зінченко. Харків: Право, 2018. 508 с.
 40. Махінов В. М. Лінгводидактична школа "мови й мовлення" Ф. де Соссюра про формування мовної особистості. *Філологічні студії*. 2015. № 12. С. 277–287.

REFERENCES

1. Pashutin, V. V. (2019). Symulyakry v pravi: zaproshennya do dyskusiyi [Simulacra in law: invitation to discussion]. *Pravovyy chasopys Donbas*, 1(66), 25–32 (in Ukr.).
2. Oliynyk, O. S. (2016). Pravova kartyna svitu v lnhvokohnityvnomu vysvitleni [Legal picture of the world in linguistic-cognitive coverage]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya "Filolohichna"*, (60), 47–50 (in Ukr.).
3. Shyshkin, V. (2019). Natsionalna mova u derzhavotvorenni [National language in state formation]. *Movne zakonodavstvo i movna polityka: Ukrayina, Yevropa, svit: zbirnyk naukovykh prats*. K.: Vydavnychy dim Dmytra Buraho, (s. 6–14) (in Ukr.).

4. Mamontova, E. (2011). Movnyy faktor u formuvanni natsionalnoyi kontseptosfery: derzhavotvorchyy aspekt [The linguistic factor in the formation of the national conceptual sphere: the state-building aspect]. *Politychnyy menedzhment*, (4), 27–36 (in Ukr.).
5. Rabinovych, P. M., & Dudash, T. I. (2017). Pravnycha mova: osnovni skladnyky (zahalnoteoretychna kharakterystyka) [Legal language: main components (general theoretical characteristics)]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny*, 1(88), 17–29 (in Ukr.).
6. Herder, I. H. (2006). Mova i natsionalna individualnist [Language and national individuality]. *Natsionalizm: Teoriya natsiyi ta natsionalizmu vid Yohana Fikhte do Ernesta Gelnera: Antolohiya*. O. Protsenko, V. Lisovyy. Kyiv: Smoloskyp, (s. 3–9) (in Ukr.).
7. Sharmanova, N. M.; Koloyiz ZH. V. (Red.). (2015). *Etnolinhvistyka* [Ethnolinguistics]. Navchalnyy posibnyk. Kryvyy Rih: NPP ASTERIKS (in Ukr.).
8. Radchuk, O. V. (2019). Metodolohichne znachennya idey movnoyi vzayemodiyi I. K. Bilodida u vyvchenni kohnityvnykh protsesiv [The methodological significance of I. K. Bilodid's ideas of language interaction in the study of cognitive processes]. *Pluhatar movoznavchoyi nyvy: zb. nauk. pr.* Kyiv: Vydav. dim Dmytra Buraho (s. 197–207) (in Ukr.).
9. Tvorun, S. O. (2012). "Yazychnytstvo" chy "arkhayichne pravoslavyya"? ["Paganism" or "archaic Orthodoxy"?]. *Ukrayinoznavstvo*, (2), 119–122 (in Ukr.).
10. Pashnyk, S. *Yazychnytska, pohanska chy narodna vira?* [Pagan, pagan or popular faith?]. <https://www.svit.in.ua/stat/st78.htm> (in Ukr.).
11. Bilodid, I. K. (Red.). (1975). *Slovnnyk ukrayinskoyi movy: v 11 tt.* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. K.: Naukova dumka, 1970–1980. T. 6. (s. 703) (in Ukr.).
12. *Pohanstvo – etymolohiya* [Paganism – etymology]. <https://goroh.pp.ua/Етимологія/поганство> (in Ukr.).
13. Drahomanov, M. *Chudatski dumky pro ukrayinsku natsionalnu spravu* [Strange thoughts about the Ukrainian national cause]. <http://litopys.org.ua/drag/drag19.htm> (in Ukr.).
14. *Reforma rosiyskoyi orfohrafiiyi 1918 r.* [The reform of Russian orthography in 1918]. <https://www.istoriya.in.ua/reforma-rosijsekoyi-orfografiiyi-1918-v3.html> (in Ukr.).
15. Uzey Bulut. The Armenian Who Helped Create Today's Turkish Language (11.07.2017). <https://armenianweekly.com/2017/07/11/the-armenian-who-helped-create-todays-turkish-language/>
16. Sorokin, S. V., & Ksondzyk, N. M. (2016). *Istoriya turetskoyi movy* [History of the Turkish language]. Kurs lektsiy. K.: Vyd. tsentr KNLU (in Ukr.).
17. Ilyukhin, O. M. (2017). Peredumovy stanovlennya indoneziyskoyi movy [Prerequisites for the formation of the Indonesian language]. *Odeskyi lnhvistychnyy visnyk*, 9(2), 147–149 (in Ukr.).
18. Butusov, YU. (2021). *Mova, yaka stala zbroeyeyu u viyni za nezalezhnist: yak rozpochynalasyya ivrytyzatsiyya Izrayilyu* [The language that became a weapon in the war for independence: how the Hebrewization of Israel began]. Hlavkom. <https://glavcom.ua/columns/yuriybutusov/mova-yaka-stala-zbrojeyu-u-viyni-za-nezalezhnist-yak-rozpochynalasyya-ivritizatsiyya-izrayilyu-731049.html> (in Ukr.).
19. Palestine Order in Council, 1922 – English. 17.01.1970. https://ecf.org.il/media_items/1468
20. Kravchuk, V., & Behosh, O. (2021). Derzhavna mova yak vyznachalna oznaka derzhavy [The state language as a defining feature of the state]. *Aktualni problemy pravoznavstva*, 4(28), 6–10 (in Ukr.).
21. Tsvik, M. V., Tkachenko, V. D., & Petryshyn, O. V. (Reds.). (2002). *Zahalna teoriya derzhavy i prava* [General theory of the state and law]. Pidruchnyk. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
22. *Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny* [Encyclopedia of modern Ukraine]. <https://esu.com.ua/article-68152> (in Ukr.).
23. Pich, R. (2023). Vilhelm fon Humboldt pro zvyazok mizh natsionalnym kharakterom i natsionalnoyu movoyu [Wilhelm von Humboldt on the connection between the national character and the national language]. *Ukrayinskyy svit*. <https://ukrsvit1.com.ua/kultura/vykhovannia-j-osvita/roland-pich-vilhelm-fon-humboldt-pro-zv-iazok-mizh-natsionalnym-kharakterom-i-natsionalnoiu-movoju.html> (in Ukr.).
24. Hugo Grotius on the Law of War and Peace/On interpretation from Book II. Student Edition. Edited by Stephen C. Neff. Published online by Cambridge University Press: 2013. Pp. 238–251.
25. Kyrychenko, V. V. (2018). Naukova kontseptualizatsiyya modeli stanovlennya kartyny svitu osobystosti u suchasnomu informatsiynomu suspilstvi [Scientific conceptualization of the model of formation of the picture of the world of the individual in the modern information society]. In: *Aktualni problemy psykholohiyi*: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. K.: Vydavnytstvo "Feninks" (s. 75–94) (in Ukr.).
26. Lippman, W. (1949). *Public Opinion*. New York, London: The Free Press, 268 p.
27. Vladymyrov, V. M. (2002). Struktura masovoyi svidomosti: pohlyady U. Lippmana ta O. Potebni y sproba yikh aktualizatsiyyi [The structure of mass consciousness: the views of U. Lippman and O. Potebny and

- an attempt to actualize them]. *Naukovyy visnyk Zaporizkoho derzhavnogo universytetu. Filolohichni nauky*, (3), 30–35. <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archives/articles/2764.pdf> (in Ukr.).
28. Ramayana – Conclusion. <https://sacred-texts.com/hin/dutt/ramaconc.htm>
 29. The Constitution of India [As on 26th November, 2021]. <https://ddashboard.legislative.gov.in/sites/default/files/COI...pdf>
 30. India to be renamed as 'Bharat'? Govt may bring resolution in Parliament's special session. *The Economic Times*. Sep 07, 2023. <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/govt-likely-to-move-bill-to-rename-india-as-bharat-in-parliaments-special-session/articleshow/103381210.cms>
 31. Yeremyeyeva, I. (2022). Teoretyko-metodolohichni aspekty ponyattya mizhnarodnyy imidzh derzhavy [Theoretical and methodological aspects of the concept of the international image of the state]. *Krakovskie Studia Malopolskie*, 4(36), 61–77. <https://doi.org/10.15804/ksm20220404> (in Ukr.).
 32. Cerulo, K. A. (1993). Symbols and the World System: National Anthems and Flags. *Jstor*, 8(2), 243–271.
 33. God Save the King. https://en.wikipedia.org/wiki/God_Save_the_King
 34. Why is the British national anthem dedicated to just a head of the state? Quora. <https://www.quora.com/Why-is-the-British-national-anthem-dedicated-to-just-a-head-of-the-state>
 35. Why does the lyrics of the Netherlands anthem say to swear allegiance to the King of Spain? https://www.reddit.com/r/Netherlands/comments/13g70fn/why_does_the_lyrics_of_the_netherlands_anthem_say/?rdt=64324
 36. Baudrillard, J. (1981). Simulacra and simulation. Originally published in French by Editions Galilee, 159 p.
 37. Lyubchenko, M. (2015). Mova i pravo: pytannya spivvidnoshennya [Language and law: the question of relationship]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pravovykh nauk Ukrainy*, 2(81), 36–44 (in Ukr.).
 38. Kuchuk, A. M., & Zavorodnya, YU. S. (2018). *Yurydychna komparatyvistyka* [Legal comparative studies]. Navch. posib. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav (in Ukr.).
 39. Petryshyn, O. V., & Zinchenko, O. V. (2018). *Pravova karta suchasnoho svitu* [Legal map of the modern world]. Navch. posib. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
 40. Makhinov, V. M. (2015). Lihvodiyaktychna shkola "movy y movlennya" F. de Sossyura pro formuvannya movnoyi osobystosti [F. de Saussure's linguistic didactic school of "language and speech" on the formation of linguistic personality]. *Filolohichni studiyi*, (12), 277–287 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 78 pp. 6–20 (1).

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.10156295

http://forumprava.pp.ua/files/006-020-2024-1-FP-Zhuk_3.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2024_1_3.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 14.12.2023
Accepted: 02.01.2024
Published: 16.01.2024
Available online: 16.01.2024

Cite as:

Жук, Н. А. (2024). Фактор мови і мовних відносин в концептології сучасної держави: методологічні та історико-правові питання. *Форум Права*, 78(1), 6–20. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156295>

Zhuk, N. A. (2024). Faktor movy i movnykh vidnosyn v kontseptolohiyi suchasnoyi derzhavy: metodolohichni ta istoryko-pravovi pytannya [The Factor of Language and Language Relations in the Conceptology of the Modern State: Methodological and Historical-Legal Issues]. *Forum Prava*, 78(1), 6–20. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156295>